

Міждисциплінарний підхід як невід'ємна умова інклюзивної діяльності

О.Є. Гордійчук*

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

*Corresponding author. E-mail: GordiychukOksana@yandex.ru

Paper received 18.07.15; Accepted for publication 31.07.15.

Анотація. Стаття присвячена сучасній освітній філософії – інклюдії. Автором публікації обґрунтовано сутність та необхідність реалізації міждисциплінарного підходу як невід'ємної умови інклюзивної діяльності. Проаналізовано різні підходи проблеми міждисциплінарності та виокремлено власне бачення напрямків реалізації міждисциплінарного підходу в інклюзивній діяльності.

Ключові слова: дія, діяльність, педагогічна діяльність, інклюзивна діяльність, міждисциплінарність, міждисциплінарний підхід

Вступ. Поява дітей з особливим освітніми потребами у масових загальноосвітніх навчальних закладах України останні кілька років почала змінювати у краший бік усталені освітні установки і навіть ставлення суспільства до спільного перебування дітей даної категорії з рештою учнів у шкільному середовищі. На часі – розробка теоретико-методологічних та методичних засад професійної підготовки майбутнього педагога до роботи з дітьми з особливими потребами, а вдосконалення навчальної діяльності майбутніх фахівців, шляхом розвитку передової освітньої практики, має стати основною метою кожного навчального закладу педагогічного спрямування.

Нажаль, нині традиційної вузівської загальнопедагогічної підготовки спеціалістів для ефективної роботи з дітьми, що мають різні порушення в розвитку, недостатньо. Так, в більшості педагогів відсутня психолого-педагогічна підготовка, несформована мотивація до роботи з даною категорією дітей, наявний страх, розпач, бажання уникнення взаємодії з особами особливих потреб тощо. Неготовий учитель не здатний усвідомити, що у дитини з особливими потребами є сильні сторони, спираючись на які, можна скласти індивідуальну програму максимального розвитку й у співпраці зі спеціалістами забезпечити формування її життєвої активності. Тому дуже важливо підготувати педагогів до роботи, забезпечити інструментарієм та моделями альтернативного навчання, допомогти їм оволодіти глибокими знаннями свого предмета, технологіями, методами і прийомами роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Все це обумовлює актуальність проблеми ефективної організації професійної підготовки майбутніх учителів до роботи з дітьми із особливостями психофізичного розвитку.

Короткий огляд публікацій з теми. На сьогоднішній день в Україні здійснюється ряд досліджень із проблем підготовки сучасного фахівця до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Зокрема, К. Бовкуш простежує готовність майбутнього вчителя початкових класів до спільної взаємодії учнів в умовах інклюзивного навчання; Н. Позднякова досліджує проблему розвитку психологічної готовності вчителів молодших класів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; К. Косова розкриває основні аспекти підготовки майбутніх вчителів початкових класів до використання інформаційно-комунікаційних технологій в умовах інклюзивного навчання та ін. Незважаючи на значний інтерес вітчизняних і зарубіжних дослідників до реалізації моделі інклюзивної

освіти, до підготовки кваліфікованого фахівця, багато питань залишаються невирішеними. До таких належить і проблема професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до інклюзивної діяльності.

Мета публікації полягає в обґрунтуванні сутності та необхідності реалізації міждисциплінарного підходу як невід'ємної умови інклюзивної діяльності.

Матеріали і методи. Насамперед, здійснимо аналіз від загального до особливого, а від нього – до одиничного, сутності «інклюзивна діяльність».

Так, Д.С. Мазоха розкриває поняття «дія» як довільний свідомий акт, спрямований на досягнення мети; структурний елемент діяльності [8, с. 221], а похідне від нього «діяльність» знаходимо у Великому тлумачному словнику сучасної української мови як «праця, дії людей у якій-небудь галузі [2, с. 306]. За педагогічним словником «діяльність» – це спосіб буття людини в світі, здатність її вносити в дійсність зміни [3, с. 98]. З психологічної точки зору «діяльність» виражає активність суб'єкта, спрямовану на взаємодію з навколишнім середовищем з метою задоволення власних потреб. Це одна з категорій психології, яка є предметом її поглибленого вивчення і основним пояснювальним принципом. Генетично первинною є зовнішня, предметна діяльність, освоєння якої зумовлює появу внутрішньої, психічної діяльності. В аналізі діяльності виокремлюють два аспекти: мотиваційний, за якого складовими одиницями діяльності розглядають потреби, цілі, мотиви, предмет і засоби діяльності; операційний, за якого її елементами є дії і операції. Реалізація діяльності здійснюється за допомогою нейрофізіологічних механізмів, достатньо розкритих у працях М. Бернштейна, П. Анохіна, О. Лурії та ін. [10, с. 107].

У контексті нашого дослідження вагомий інтерес складають наукові підходи Г.П. Васяновича. Так, «діяльність», у розумінні науковця, – це передусім доцільний матеріально-практичний і духовний вплив суб'єкта на об'єкт, у процесі якого змінюється як зовнішній об'єкт, так і суб'єкт, який на нього впливає. А також, діяльність – це об'єктивний, закономірний процес людського життя і включає в себе такі структурні елементи: мету, потреби, інтереси; мотиви; засоби; предмет; на який вона спрямована; процес діяльності; результат [1, с. 200].

Термін «педагогічна діяльність», як категорія особливого, – це вид соціальної діяльності, що передбачає передавання від старших поколінь до молодших накопичених людством культури і досвіду, створення умов для їх особистісного розвитку і підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві [1, с. 201].

Виходячи із попередніх тлумачень, вважаємо за необхідне представити власне розуміння сутності одичної, головної дефініції. Так, «*інклюзивна діяльність*» – це новий освітній вид діяльності, регламентований відповідною нормативно-правовою базою інклюзивної освіти, змістом якого є залучення осіб з особливими потребами в соціальне життя, в умови загальноосвітніх, позашкільних навчально-виховних та оздоровчо-виховних закладів, а результатом якого є прагнення і здатність фахівців високого рівня готовності вносити позитивні зміни для кожного учасника цього виду діяльності.

Наразі, підготовка фахівця високого рівня готовності до інклюзивної діяльності, є багатогранною і багатаспектною проблемою. Вона базується як на основі сучасної системи знань із загальної педагогіки, психології та методик навчання учнів, так і системи медичних (клініка, психопатологія, невропатологія) і дефектологічних знань (корекційна педагогіка, соціальна психологія, соціальні методики) тощо, що свідчить про необхідність здійснення міждисциплінарного підходу.

Так, «*підходом*» вважається сукупність способів і прийомів вивчення об'єкта, його структурних, функціональних особливостей, властивостей, а також взаємодій з навколишнім світом [12]. Якщо в якості критерію класифікації наукових підходів вибрати ступінь повноти пізнання навколишнього світу, то всі підходи, відповідно досліджень бельгійського вченого Е. Джаджа, зводяться до чотирьох основних видів: дисциплінарний підхід, міждисциплінарний підхід, мультидисциплінарний (полідисциплінарний), трансдисциплінарний системний підхід.

Аналіз останніх досліджень явища *міждисциплінарності* передбачає вичерпну характеристику цього феномена в його комплексній характеристиці, яку доцільно розглядати з кількох позицій.

1. *Міждисциплінарність* – взаємопроникнення, взаємозбагачення підходів і методів різних наук (дисциплін).
2. *Міждисциплінарність* – це можливість виявити, розпізнати, сприйняти те, що було прихованим у надрах окремо взятої науки за умови використання методів та інструментарію інших наук.
3. *Міждисциплінарність* – це запозичення взаємопов'язаними науками методів, інструментарію, результатів дослідження, використання їхніх теоретичних схем, моделей, категорій, понять.
4. *Міждисциплінарність* – це не лише запозичення методів, інструментарію різних наук, а й інтеграція останніх у сенсі конструювання міждисциплінарних об'єктів, предметів, опрацювання яких дозволяє отримати нове наукове знання.
5. *Міждисциплінарність* – це науково-педагогічна новація, що породжує здатність побачити, розпізнати, сприйняти те, що є недоступним у межах окремо взятої науки з її специфічним, вузькоорієнтованим об'єктом, предметом і методами дослідження.
6. *Міждисциплінарність* – у широкому, функціональному її розумінні – це синергія різних наук, що передбачає розвиток інтеграційних процесів, зростаючу взаємодію методів, інструментарію задля отримання нового наукового знання.

На практиці міждисциплінарний підхід, за твердженням А. Колот, може реалізовуватися за двома основними форматами, сценаріями або підходами.

За *першого формату* – найбільш поширеного, міждисциплінарність, образно кажучи, наводить мости між різними науками, неформально об'єднує їх, не порушуючи їх індивідуальності, унікальності, своєрідності. За *другого формату* міждисциплінарність постає як реальний інструмент об'єднання наук, появи інтегрованих продуктів, проектів, міждисциплінарних об'єктів дослідження [6, с. 19].

А тепер деталізуємо означене вище крізь призму міждисциплінарного підходу, опанування якого є принципово важливим і для науки, і для освіти.

За нашою точкою зору, говорячи про міждисциплінарний підхід в сучасній науці, треба мати на увазі, перш за все, новий синтез наукових проблем.

Міждисциплінарний підхід в інклюзивній діяльності ми вважаємо в таких *напрямах*:

- реалізація інклюзивної моделі освіти та її складових;
- модернізація професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до інклюзивної діяльності відповідно до освітньо-професійної програми підготовки;
- створення мультидисциплінарної групи психолого-медико-педагогічного супроводу дитини з особливими потребами;
- налагодження взаємодії із зовнішніми організаціями та фахівцями задля дотримання принципу наступності тощо.

Згідно Концепції розвитку інклюзивної освіти міждисциплінарність простежується в реалізації інклюзивної моделі освіти, крізь призму:

- організації навчально-виховного процесу, котрий би задовольняв освітні потреби всіх дітей;
- розробки системи надання спеціальних освітніх і фахових послуг для дітей з особливими освітніми потребами;
- створення позитивного клімату в шкільному середовищі та поза його межами [7, с. 3-6].

Складовими моделі інклюзивної освіти прийнято вважати: командний підхід; задоволення індивідуальних потреб дітей; співпрацю з батьками; створення сприятливої атмосфери в дитячому колективі.

Щодо наступного напрямку, то модернізація професійно-педагогічної підготовки фахівців, як зазначає В. Ковальчук, передбачає визначення основних її напрямів, як єдиного завдання, бо без професійної досконалості буде нереалізований світоглядно-методологічний потенціал, без належної ціннісної, світоглядної, загальної методологічної бази професійна майстерність перетвориться на роботу з формування «одновимірних» професіоналів [5, с. 30-31].

Важливою передумовою модернізації системи фахової підготовки майбутнього вчителя є політичний контекст, адже освітня політика – це теж політика.

Інклюзивна освітня політика України, чи не найбільшою мірою відповідає сучасній світовій тенденції і прагненням європейського і світового суспільства до інтегрування осіб з особливостями психофізичного розвитку в соціум. У зв'язку з цим постають нові вимоги до професіограми спеціаліста, який працюватиме в умовах інклюзивного простору, до зміцнення і послідовного вдосконалення кадрового забезпечення

освітньо-реабілітаційної роботи з тими, хто має особливі освітні потреби тощо.

У зв'язку з інтенсифікацією інтегративно-інклюзивних тенденцій в Україні постала нагальна потреба більш якісної підготовки фахівців до роботи з дітьми з особливими потребами.

Так, здійснений нами аналіз досвіду інклюзивного аспекту в Україні дає підстави стверджувати, що нині успішно функціонують вищі навчальні заклади, котрі готують, зокрема, фахівців за напрямом «Корекційна освіта» (за нозологіями).

Модернізація професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до інклюзивної діяльності відповідно до освітньо-професійної програми «бакалавр» на факультеті педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича взяла свій початок з апробації навчальної програми нормативної дисципліни «*Основи інклюзивної педагогіки*», розробленої нами, складеної на основі Міністерської програми курсу «*Основи інклюзивної освіти*» для вищих навчальних закладів (автор А.А. Колупаєва). Чинна авторська програма укладена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра напряму 6.010102 «Початкова освіта» та ухвалена Вченою радою факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Робочою програмою навчальної дисципліни «*Основи інклюзивної педагогіки*» передбачено 2 кредити, тобто 72 години, з яких: 34 години аудиторних (лекційних та семінарських) і 38 годин самостійної роботи студента [4].

Зміст програми дисципліни, за нашими переконаннями, відображає специфічний підхід у її розробці, а саме: чим нижчий рівень інтелектуального розвитку дитини, тим вищим має бути рівень професійності майбутнього фахівця. Саме тому програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів: «Теоретико-методологічні основи інклюзивного навчання дітей з особливими потребами» та «Шляхи впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу».

Міждисциплінарність окресленої програми простежується в логічних зв'язках з такими дисциплінами: «Віковою психологією», «Корекційною педагогікою», «Основами дефектології» та окремими методиками навчання у початковій школі. Зокрема, загальну характеристику розвитку дітей з особливими потребами під час лекції ми доповнюємо способами психолого-педагогічної допомоги дітям окреслених категорій та порадами батькам щодо виховання таких дітей в сім'ї.

Як доводить досвід, невід'ємною складовою корекційно-освітнього процесу є мультидисциплінарна команда, яка реалізує систему психолого-медико-педагогічного супроводу.

З точки зору мультидисциплінарного (полідисциплінарного) підходу, дитину з особливими потребами варто розглядати, як складний об'єкт, що відрізняється від інших об'єктів рядом особливостей (анатомічними, хімічними, психологічними, психічними, фізіологічними і т.д.). Для вивчення цих особливостей застосовуються тільки, відповідні їм, дисциплінарні підходи і методи. Перенесення методів дослідження з однієї дисципліни в іншу, як правило, не відбувається.

Однак, зіставляючи результати дисциплінарних досліджень в рамках мультидисциплінарного (полідисциплінарного) підходу, вдається знайти нові, які раніше не виявлялися, подібності. А це, в свою чергу, дозволяє мультидисциплінарній команді фахівців організувати нові міждисциплінарні дослідження [12].

До того ж, такій команді, повинні бути властиві: високий рівень професійності; навички спільної діяльності; тривалий досвід роботи; постійне самовдосконалення фахової майстерності.

Спільна мета мультидисциплінарної команди інклюзивної діяльності полягає у допомозі вихованцям з особливими потребами адаптуватися в соціумі повноцінних однолітків, організації процесу навчання цікавим і продуктивним, навчанні вчитися в силу своїх можливостей і здібностей, підготовці їх до життя у суспільстві.

Окреслена мета передбачає реалізацію мультидисциплінарною командою основних завдань інклюзивної діяльності:

- подолання соціальної ізоляції вихованців;
- забезпечення максимальної корекції порушень психофізичного розвитку дітей з особливими потребами
- створення необхідних умови для навчання дітей цієї категорії;
- формування дитини з особливостями розвитку як соціально активної особистості, яка буде здатною до самореалізації і зможе встановлювати систему відносин з оточенням тощо [11, с. 54-55].

Вважаємо, що всі фахівці, які взаємодіють з дитиною – вчитель, асистент учителя, психолог, соціальний педагог, логопед, дефектолог, учитель фізичної культури, реабілітолог, медичний працівник та ін., - а також батьки, повинні брати участь у цілеспрямованому продуманому розробленому спільними зусиллями процесі, головними етапами якого є:

- аналіз психофізичного стану розвитку дитини;
- оперативне і стратегічне планування індивідуальної програми розвитку з опорою на сильні сторони дитини з особливими потребами та її потреби;
- послідовна реалізації фахівцями розробленої ППР;
- моніторинг перебігу навчально-виховного та корекційно-розвивального процесу та внесення змін в ППР дитини з особливими потребами.

Так, ключовим моментом ППР повинно стати визначення бар'єрів розвитку такої дитини, а також тих пріоритетних цілей, які стають першочерговим змістом роботи фахівців та батьків. Втілюючи розроблену програму, спеціалісти можуть змінювати форму роботи, відвідувати заняття один одного, а також уроки, які проводить вчитель, продумувати умови, які треба створити або яких дотримуватися, щоб навчально-виховний процес відбувався ефективніше.

Висновки. Безперечно, продумана й цілеспрямована робота мультидисциплінарної команди супроводу, реалізація напрямів міждисциплінарного підходу тощо, уможливають залучення дітей з особливими потребами в соціальне життя, створюють ситуацію успіху в інклюзивному загальноосвітньому навчальному закладі, надають можливості цій категорії дітей бути учасниками позашкільних навчально-виховних та оздоровчо-виховних закладів.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у розкритті структури інклюзивної діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Васянович Г.П. Вибрані твори: В 5-ти т. Т.1: Філософія: Навчальний посібник. – Львів: Сполом, 2010. – 348 с.
- [2] Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
- [3] Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
- [4] Гордійчук О.Є. Інклюзивне навчання : метод. рекомендації / Оксана Гордійчук. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т. – 2012. – 48 с.
- [5] Ковальчук В. Педагогічні умови модернізації фахової підготовки сучасного вчителя / Вадим Ковальчук // Початкова школа. – 2014. - №10. – С.30-33.
- [6] Колот А. Міждисциплінарний підхід як передумова розвитку економічної науки та освіти / А. Коло // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 2014. –С.18-22.
- [7] Концепція розвитку інклюзивної освіти // Соціальний педагог. – 2010.–№ 4(40) квітень. – С. 3-6.
- [8] Мазоха Д.С. Педагогіка: Навчальний посібник / Д.С. Мазоха, Н.І.Опанасенко – Київ, Центр навчальної літератури, 2005. – 232 с.
- [9] Психологічна енциклопедія /Автор-упорядник О.М. Степанов. – К : «Академвидав», 2006. – 424 с.
- [10] Тороп К. Мультидисциплінарна команда як невід’ємна складова корекційно-освітнього процесу / Крістіна Тороп, Світлана Кривошея // Психолог. – 2013. - №17 (521). – С. 54-56.
- [11] Трансдисциплінарність в сучасній науці: http://www.psychologos.ru/articles/view/transdisciplinarnost_v_sovremennoy_nauke

REFERENCES

- [1] Vasyanovych, G.P. Selected works: In 5 vol. Vol. 1 / G.P. Vasyanovych // Philosophy: Textbook. – Lviv, spol, 2010. – 348 p.
- [2] Great Dictionary of the modern Ukrainian language (with add. Reported. And CD) / order. and head. Ed. V.T. Busel. – K., Irpen: WTF "Perun", 2009. – 1736 p.
- [3] Goncharenko, S. Ukrainian Pedagogical Dictionary / S. Goncharenko. – Kyiv: Lybid, 1997. – 376 p.
- [4] Gordiychuk, E.E. Inclusive education: the method. Recommendations / Oksana Gordiychuk. – Chernivtsi: Chernivtsi th. Univ. – 2012. – 48 p.
- [5] Kovalchuk, V. Pedagogical conditions of professional training modern teacher / Vadim Kovalchuk // Elementary School. – 2014. – №10. – P.30-33.
- [6] Kolot, A. Interdisciplinary approach as a precondition of economic science and education / A. Circle // Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko – 2014. – P. 18-22.
- [7] The concept of inclusive education // Social worker. – 2010.– № 4(40) April. – P. 3-6.
- [8] Masoch, D.S. Pedagogy: Textbook / D.S. Mazoha, N.I. Opasnenko. – Kyiv Center of educational literature, 2005. – 232 p.
- [9] Psychological Encyclopedia / Author-compiler O.M. Stepanov. – K: "Akademvydav", 2006. – 424 p.
- [10] Torop, K. multidisciplinary team as an integral part of the educational process correction and / Christina Torop, Svetlana Kryvosheya // Psychologist. – 2013. – №17 (521). – P. 54-56.
- [11] Transdisciplinarity in modern science: http://www.psychologos.ru/articles/view/transdisciplinarnost_v_sovremennoy_nauke

The interdisciplinary approach as an essential condition of the inclusive activities**O.E. Gordiychuk**

Abstract. The article is devoted to the modern educational philosophy - inclusion. The author of the publication and justified by the essence of the need to implement an interdisciplinary approach as an essential condition of the inclusive activities. Analyzed various approaches and interdisciplinary problems highlighted the author's vision directions of realization of the interdisciplinary approach in an inclusive activity.

Keywords: *action, activity, educational activities, an inclusive activity, interdisciplinary, interdisciplinary approach*